

УДК 340

DOI <https://doi.org/10.32782/chern.v4.2025.15>**М. М. Лотоцький***аспірант кафедри адміністративного, фінансового
та інформаційного права
Державного торговельно-економічного університету
orcid.org/0009-0009-5239-0681*

СУБ'ЄКТ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН

У статті розкриваються теоретичні та практичні аспекти визначення суб'єкта адміністративного правопорушення (проступку) у сфері земельних відносин. Підкреслюється, що встановлення суб'єкта відіграє вирішальну роль у кваліфікації земельних правопорушень та персоналізації адміністративної відповідальності за їх учинення.

На підставі положень діючого адміністративно-деліктного законодавства зроблено висновок про те, що суб'єктом адміністративного правопорушення може вважатися лише фізична особа. Констатовано, що, попри широку популярність наукової концепції адміністративної відповідальності юридичних осіб, вона досі не отримала законодавчого закріплення та практичної реалізації. Окреслено перспективи запровадження адміністративної відповідальності юридичних осіб за правопорушення у сфері земельних відносин. Підтримано точку зору, згідно з якою, забезпечити ефективне регулювання всіх матеріально-правових та процесуальних аспектів адміністративної відповідальності юридичних осіб можна тільки шляхом прийняття концептуально нового законодавчого акту – Кодексу про адміністративні проступки.

Встановлено, що адміністративні правопорушення в сфері земельних відносин можуть вчинятися як загальними, так і спеціальними суб'єктами. Здійснено науково-правову характеристику спеціальних суб'єктів адміністративних правопорушень у сфері земельних відносин. адміністративні правопорушення в сфері земельних відносин

Констатовано відсутність системного підходу до визначення суб'єктів відповідальності у вітчизняному адміністративно-деліктному законодавстві. Зокрема, зазначається, що за порушення законодавства про Державний земельний кадастр до відповідальності притягується тільки одна група посадових осіб – державні реєстратори. Інші посадові особи з аналогічними повноваженнями (адміністратори центрів надання адміністративних послуг та уповноважені посадові особи виконавчих органів місцевого самоврядування) за чинним законодавством відповідальності не підлягають.

Стверджується, що такий стан суперечить принципу справедливості адміністративно-правового регулювання. Запропоновано зміни до чинного КУпАП, спрямовані на встановлення однакової міри відповідальності для всіх категорій посадових осіб, наділених повноваженнями щодо надання відомостей з Державного земельного кадастру.

Ключові слова: адміністративне правопорушення, адміністративний проступок, кваліфікація правопорушень, склад адміністративного правопорушення, суб'єкт адміністративного правопорушення у сфері земельних відносин.

Lototskyi M. M. SUBJECT OF ADMINISTRATIVE OFFENCES IN THE SPHERE OF LAND RELATIONS

The article elucidates the theoretical and practical aspects of identifying the subject of an administrative offense (misdemeanor) within the realm of land relations. It emphasizes that the determination of the subject plays a decisive role in the qualification of land violations and the personalization of administrative liability for their commission.

Based on the provisions of the current administrative delict legislation, it is concluded that only a natural person can be regarded as the subject of an administrative offense. It is noted that despite the wide popularity of the scientific concept of administrative liability of legal entities, it has yet to receive legislative recognition and practical implementation. Prospects for introducing administrative liability of legal entities for offenses in the sphere of land relations are outlined. The viewpoint is supported whereby effective regulation of all substantive and procedural aspects of administrative liability of legal entities can only be ensured through the adoption of a conceptually new legislative act — the Code of Administrative Offenses.

It is established that administrative offenses in the field of land relations can be committed by both general and special subjects. A scientific and legal characterization of the special subjects of administrative offenses in the area of land relations is provided.

The absence of a systematic approach to defining subjects of liability in domestic administrative delict legislation is noted. In particular, it is indicated that for violations of the legislation on the State Land Cadastre, only one group of officials — state registrars — are held liable. Other officials with similar powers (administrators of administrative service centers and authorized officials of local self-government executive bodies) are not subject to liability under current legislation.

It is asserted that such a state of affairs contradicts the principle of fairness in administrative-legal regulation. Amendments to the current Code of Administrative Offenses are proposed, aimed at establishing equal liability measures for all categories of officials empowered to provide information from the State Land Cadastre.

Key words: administrative offense, administrative misconduct, qualification of offenses, corpus delicti of an administrative offense, subject of an administrative offense in the sphere of land relations.

Необхідною умовою кваліфікації адміністративного правопорушення та відкриття адміністративно-деліктного провадження є встановлення суб'єкта, винного у його вчиненні. «Відсутність суб'єкта означає відсутність складу адміністративного проступку в цілому, пише Т.О.Гуржій, – більше того, неможливість встановлення суб'єкта адміністративного проступку взагалі виключає провадження у відповідній адміністративній справі. Ця обставина пояснюється величезною кількістю та порівняно низькою суспільною небезпекою адміністративних проступків. Зазвичай реальна шкода від адміністративного проступку є набагато меншою від витрат, які держава зазнала б у зв'язку з розшукуванням правопорушника [1, с. 240]».

Варто зауважити, що на сьогодні поняття «суб'єкт адміністративного правопорушення» є суто доктринальним. Попри всю свою практичну значущість, у вітчизняному адміністративно-деліктному законодавстві воно не тільки не визначається, але й узагалі не згадується. При описі ключових ознак суб'єкта адміністративного правопорушення в чинному КУпАП законодавець використовує синонімічний термін «особа», створюючи підґрунтя для дискусії про те, яку саме особу (фізичну чи юридичну) слід вважати таким суб'єктом.

Тим не менше, навіть поверхневий аналіз відповідних положень КУпАП дає підстави для висновку про те, що суб'єктом адміністративного правопорушення може вважатися лише фізична особа.

Так, наприклад, у ст. 12 КУпАП зазначається, що адміністративній відповідальності підлягають особи, які досягли на момент вчинення адміністративного правопорушення шістнадцятирічного віку. Стаття 13 КУпАП урегулює порядок застосування заходів впливу щодо неповнолітніх осіб, які вчинили адміністративні правопорушення. Водночас, ст.ст. 14–16 КУпАП визначають особливості притягнення до адміністративної відповідальності посадових осіб, власників (співвласників) транспортних засобів, військовослужбовців, осіб, на яких поширюється дія дисциплінарних статутів, іноземців та осіб без громадянства. При цьому, ведучи мову про власників (співвласників) транспортних засобів, законодавець вказує, що такими власниками виступають: фізична особа або керівник (особа, яка виконує повноваження керівника) юридичної особи, за якою зареєстровано транспортний засіб (див.: ст.ст. 14-2 та 14-3 КУпАП) [2].

Втім, попри вельми недвозначний характер наведених положень КУпАП, деякі вітчизняні науковці обстоюють ідею про здатність юридичних осіб бути суб'єктами адміністративної відповідальності, а отже й суб'єктами адміні-

стративних правопорушень. Як правило, своїх міркуваннях вони спираються на існування низки законодавчих актів, котрі передбачають застосування фінансових санкцій щодо юридичних осіб, які порушили встановлений порядок управління у певній галузі або сфері суспільного життя

Зокрема, В.В.Пахомов стверджує, що концепція адміністративної відповідальності юридичних осіб отримала втілення у Законі України від 14.10.1994р. №208/94-ВР «Про відповідальність підприємств, їх об'єднань, установ та організацій за правопорушення у сфері містобудування» [3], а також у Законі України від 24.02.1994р. №4004-ХІІ «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» (втратив чинність) [4], згідно з якими на підприємства, установи та організації можуть бути накладені фінансові санкції у вигляді штрафу. В обґрунтування даного твердження автор наводить праці ряду вітчизняних правників (Л. Мілімко, Ю. Чиж, С. Слюсаренко та ін.), в яких підкреслюється наявність у відповідальності юридичних осіб деяких ознак, притаманних саме адміністративній відповідальності, а також наголошує на адміністративно-правовому характері фінансових санкцій у вигляді штрафу [5, с. 50]. З точки зору В.В.Пахомова, це дозволяє вважати, що: «суб'єктами адміністративної відповідальності за проступки, передбачені, зокрема, статтями 52, 53-1, 53-3, 54, 55, 56 Кодексу України про адміністративні правопорушення, мають бути також і юридичні особи [5, с. 51]».

Зі свого боку, маємо зазначити, що станом на сьогодні ні діюче законодавство, ані сучасна правозастосовна (зокрема, юрисдикційна) практика не дають підстав для категоричного висновку про здатність юридичних осіб бути суб'єктом адміністративних правопорушень та адміністративної відповідальності.

По-перше, у законодавстві України немає прямої вказівки на існування адміністративної відповідальності юридичних осіб. Немає у ньому і положень, які б свідчили про адміністративну відповідальність юридичних осіб хоч і опосередковано, але безумовно (наприклад, таким могло б бути положення те, що за певне правопорушення на юридичну особу накладається адміністративне стягнення). Навпаки, в контексті регулювання деліктних відносин за участю юридичних осіб законодавець підкреслено уникає терміну «адміністративне стягнення», використовуючи натомість широкий спектр синонімічних понять, як-то: «санкції», «фінансові санкції», «заходи відповідальності», «заходи впливу», «стягнення», «штрафи» і т.п. [6, с. 114].

По-друге, як уже зазначалося вище, з цілого ряду положень КУпАП випливає, що суб'єк-

том адміністративного правопорушення може бути тільки фізична особа. Відповідні положення (насамперед, ст.ст. 10–16) КУпАП сформульовані у спосіб, який дозволяє поширювати їх дію на адміністративно-деліктні відносини, регламентовані не лише КУпАП, але й іншими законодавчими актами. Ці положення мають загальний характер, вони визначають засади функціонування всього інституту адміністративної відповідальності, а відтак – поширюються на всі випадки інституційного правозастосування. Про це, зокрема, йдеться у ч.3 ст. 2 КУпАП, згідно з якою: «Положення цього Кодексу поширюються і на адміністративні правопорушення, відповідальність за вчинення яких передбачена законами, ще не включеними до Кодексу [2]».

Таким чином, будь-які аргументи, засновані на тому, що адміністративна відповідальність юридичних осіб передбачена окремими галузевими законами (наприклад, Законом України «Про відповідальність підприємств, їх об'єднань, установ та організацій за правопорушення у сфері містобудування»), виглядають дуже «крихкими» у світлі реалій правового регулювання.

По-третє, така фінансова санкція як штраф далеко не завжди має адміністративно-правовий характер. Покарання (стягнення) у вигляді штрафу передбачається санкціями і адміністративно-правових, і кримінально-правових, і цивільно-правових, і господарсько-правових норм. Фактично, накладення та стягнення штрафів здійснюється у різних галузевих «рамках», а відтак – не може слугувати надійним критерієм для диференціації різних видів юридичної відповідальності. У даному контексті не виглядають переконливими аргументи тих науковців, котрі обґрунтовують ідею про специфічний характер адміністративних штрафів, який, з одного боку, відрізняє їх від усіх інших штрафів, а, з іншого – дозволяє асоціювати їх виключно з адміністративною відповідальністю [7, с. 166–172]. Цілком очевидно, що, з точки зору мети і характеру, штраф як адміністративне стягнення мало чим відрізняється від однойменного кримінального покарання. Основна відмінність між ними полягає в тому, нормами якої саме галузі (адміністративного права чи кримінального права) регулюється їх застосування. Таким чином, у даному випадку не штраф є критерієм розмежування різних видів юридичної відповідальності, а навпаки – реалізація штрафу у рамках певного виду юридичної відповідальності дозволяє говорити про його галузеву (інституційну) специфіку.

По-четверте, висновок В.В.Пахомова про те, що суб'єктами адміністративних правопорушень (проступків) у сфері земельних відносин, передбачених КУпАП, мають бути визнані юридичні особи, дисонує з Рішенням Конституційного Суду

України від 30.05.2001 р. по справі № 1-22/2001 «Щодо офіційного тлумачення положень п. 22 ч. 1 ст. 92 Конституції України, ч.ч. 1, 3 ст. 2, ч. 1 ст. 38 КУпАП (справа про відповідальність юридичних осіб)», у якому вказано таке: «Певний період у правовій науці та законодавстві суб'єктами адміністративного проступку визнавалися як фізичні, так і юридичні особи. Проте в умовах панування державної форми власності накладення штрафів на юридичних осіб втрачали будь-який сенс, тому правова доктрина схилилась до недоцільності визнання підприємств, установ та організацій суб'єктами адміністративної відповідальності. Саме цю концепцію було реалізовано у прийнятому 7.12.1984 р. Кодексі УРСР про адміністративні правопорушення, за яким суб'єктом адміністративної відповідальності є лише фізична особа. Ця позиція законодавця залишилась незмінною, свідченням чого є численні доповнення, які вносились до КУпАП протягом усього часу його дії [8]».

Таким чином, доводиться констатувати, що на сьогодні концепція адміністративної відповідальності юридичних осіб не отримала законодавчого закріплення та практичної реалізації. З огляду на це, питання відповідальності юридичних осіб за адміністративні правопорушення наразі має радше теоретичний, аніж прикладний характер.

Даний висновок опосередковано підтверджується тим, що практично всі прибічники вищезгаданої концепції, наполягаючи на фактичному існуванні адміністративної відповідальності юридичних осіб та визнаючи здатність останніх бути суб'єктами адміністративних правопорушень, розглядають ознаки таких суб'єктів виключно крізь призму індивідуальної відповідальності (читай – відповідальності фізичної особи). Так, наприклад, В.В.Галуцько стверджує, що суб'єкти адміністративної відповідальності можуть бути індивідуальними, так і колективними (юридичні особи), однак при цьому розкриває ознаки тільки індивідуальних суб'єктів [9, с. 491, 492]. Як правило, не вдаються до розкриття ознак колективних суб'єктів адміністративної відповідальності й інші прибічники концепції їх існування. З нашої точки зору, це свідчить про те, що концепція адміністративної відповідальності юридичних осіб не набула остаточної визначеності навіть на суто доктринальному рівні.

Безумовно, в силу своєї актуальності та масштабності потенційного впливу на розвиток вітчизняної юрисдикційної практики, дана концепція варта прискільки уваги. Тим не менше, у світлі існуючих реалій правового регулювання відповідальність юридичних осіб за правопорушення в сфері земельних відносин навряд чи може розглядатися як явище об'єктивної дійсності.

Що ж стосується перспектив законодавчого втілення концепту адміністративної відповідальності юридичних осіб (в т.ч., за правопорушення у сфері земельних відносин), то тут маємо зазначити наступне.

На сьогодні законодавство більшості держав – членів ЄС передбачає можливість притягнення юридичних осіб до адміністративної відповідальності. «Досвід таких європейських країн як Німеччина, Італія, Португалія показує, що для припинення зростання правопорушень, скоєних корпораціями, вони пішли по шляху освоєння інституту адміністративної відповідальності юридичних осіб [10, с. 409]», – пише Н.В. Бондарчук, відмічаючи, що цей інститут міцно укорінився не тільки в юридичній практиці Європейського Союзу, але й набув характеру загальносвітової тенденції. У багатьох країнах світу адміністративна відповідальність зарекомендувала себе як дієвий інструмент протидії правопорушенням юридичних осіб у публічно-адміністративній сфері [11, с. 89].

Під впливом окреслених тенденцій вітчизняна правова доктрина упродовж останніх років послідовно формувала теоретичне підґрунтя для імплементації концепту адміністративної відповідальності юридичних осіб в національне законодавство та юрисдикційну практику. Вагомий внесок у розвиток даного концепту здійснили А.В.Гуржій, Т.О.Гуржій, В. К. Колпаков, Д.М.Луканець, В. В. Гордєєв, О.Т.Зима, Є.С.Герасименко, І.Й.Службський та багато інших правників [12; 13; 14; 15; 16; 17; 18; 19; 20; 21]. Їх спільними зусиллями ідея про запровадження адміністративної відповідальності юридичних осіб набула концептуального оформлення, перспектив для реалізації та широкого визнання.

Варто зазначити, що, попри загальну підтримку ідеї інституалізації адміністративної відповідальності юридичних осіб, сучасні вчені дещо по різному бачать перспективи її практичного втілення.

Зокрема, Т.М.Тимчишин наполягає на тому, що: «для забезпечення законності й ефективності притягнення до адміністративної відповідальності юридичної особи необхідно внести відповідні зміни до законодавчих актів, що регулюють діяльність із провадження у справах про адміністративні правопорушення [22, с. 188]».

З точки зору Л.Л.Савранчук, з цією метою потрібно систематизувати законодавство про відповідальність юридичних осіб шляхом розробки та прийняття низки комплексних законів, що регулюють всі аспекти відповідальності юридичних осіб, включаючи цивільну, адміністративну та кримінальну відповідальність [23, с. 383].

Найбільш перспективним напрямом правового регулювання адміністративної відповідальності юридичних осіб М.Р.Гарат вважає визначення засад такої відповідальності у чинному КУпАП. Для цього автор виробив широкий комплекс законодавчих пропозицій, які передбачають визнання юридичних осіб суб'єктами адміністративних правопорушень, встановлення їх вини, а також умов і особливостей їх притягнення до адміністративної відповідальності [6, с. 5]. Схожої позиції притримуються Л.В.Перова та М.С.Кузнєцов, які обґрунтовують доцільність: «чіткого визначення адміністративної відповідальності юридичних осіб як самостійної групи суб'єктів земельних праводносин із врегулюванням нормами адміністративного права та закріпленням окремими положеннями Кодексу України про адміністративні правопорушення [24, с. 41]».

Та все ж, найбільш обґрунтованою вважаємо позицію тих фахівців (О.В.Запотоцька, В.В.Тімашов, Ю.Ю.Пустовіт, І.Г.Петрова), на думку яких, забезпечити ефективне регулювання всіх матеріально-правових та процесуальних аспектів адміністративної відповідальності юридичних осіб можна тільки шляхом прийняття концептуально нового законодавчого акту (кодексу) – Кодексу про адміністративні проступки [25, с. 85; 26, с. 181].

В теорії адміністративного права ознаки суб'єкта правопорушення (зокрема, вчиненого у сфері земельних відносин) прийнято поділяти загальні та спеціальні.

Загальними вважаються ознаки, властиві усім, без винятку, суб'єктам адміністративних правопорушень. Це, зокрема: осудність фізичної і досягнення нею віку адміністративної відповідальності (16 років). Загальні ознаки – характеризують особу порушника, як таку, що в силу свого рівня психологічного розвитку та поточного (на момент вчинення делікту) психічного стану, є здатною усвідомлювати протиправний та антисоціальний характер своєї поведінки, а також нести за свої дії адміністративну відповідальність [27, с. 135].

Водночас, спеціальні ознаки притаманні лише окремим суб'єктам, а точніше – лише суб'єктам окремих правопорушень. Такі ознаки випливають зі змісту конкретної адміністративно-деліктної норми, вони завжди обов'язкові для суб'єкта (суб'єктів) передбаченого нею правопорушення та завжди підлягають встановленню при кваліфікації.

Виходячи з цього, адміністративно-правова доктрина постулює тезу про те, що за відсутності в змісті адміністративно-деліктної норми вказівки на спеціальні ознаки суб'єкта правопорушення, суб'єктом такого правопорушення

може бути будь-яка особа, яка на момент вчинення посягання досягала 16-річного віку та перебувала у стані осудності.

Як свідчить аналіз норм про відповідальність за адміністративні правопорушення в сфері земельних відносин, відповідні правопорушення можуть як загальними, так і спеціальними суб'єктами.

Зокрема, до категорії загальних належать суб'єкти вчинення таких правопорушень, як: псування і забруднення сільськогосподарських та інших земель (ч. 1 ст. 52 КУпАП); самовільне зайняття земельної ділянки (ст. 53-1 КУпАП); зняття та перенесення ґрунтового покриву земельних ділянок з порушенням умов зняття, збереження і використання родючого шару ґрунту (ст. 53-3 КУпАП); незаконне заволодіння ґрунтовым покривом (поверхневим шаром) земель (ст. 53-4 КУпАП); знищення межових знаків, пошкодження або знищення геодезичних пунктів і мереж (ст. 56 КУпАП); пошкодження сінокосів і пасовищних угідь на землях державного лісового фонду (ст. 69 КУпАП); знищення або пошкодження лісоосушувальних каналів, дренажних систем і шляхів на землях державного лісового фонду (ст. 74 КУпАП); порушення встановленого законом порядку отримання інформації з Державного земельного кадастру (ст. 188-47 КУпАП), а також невиконання законних розпоряджень, приписів посадових осіб органів, що здійснюють державний контроль за використанням та охороною земель (ст. 188-56 КУпАП) [2].

У більшості перерахованих статей КУпАП спеціальні ознаки суб'єкта адміністративного правопорушення не конкретизовані (виняток становлять тільки ст. 53-5 і 53-6 КУпАП). Висновок про їх існування та обов'язковість здійснюється суто логічним шляхом – на підставі аналізу законодавчого опису того чи іншого делікту.

Аналіз норм про відповідальність за адміністративні правопорушення у сфері земельних відносин змушує констатувати, вітчизняний законодавець не завжди застосовує системний підхід до визначення суб'єктів відповідальності за їх учинення [28]. Перше за все, це стосується ст. 53-6 КУпАП, якою передбачена відповідальність державних кадастрових реєстраторів за порушення встановлених законом строків внесення відомостей до Державного земельного кадастру, надання таких відомостей, вимагання не передбачених законом документів для внесення відомостей до Державного земельного кадастру та для надання таких відомостей [2]. Зі змісту цієї норми однозначно випливає, що єдино можливим суб'єктом перерахованих в ній правопорушень є державні реєстратори.

Разом з тим, відповідно до чинного земельного законодавства, функції щодо надання відомостей

з Державного земельного кадастру покладаються не тільки на державних реєстраторів, а й на інших уповноважених посадових осіб. Зокрема, абз. 8 ч. 3 ст. 38 Закону України від 07.07.2011р. № 3613-VI «Про Державний земельний кадастр» вказує, що: «Надання відомостей з Державного земельного кадастру або мотивованої відмови в наданні таких відомостей за бажанням заявника здійснюється Державним кадастровим реєстратором, адміністратором центру надання адміністративних послуг, уповноваженою посадовою особою виконавчого органу місцевого самоврядування особисто заявнику або шляхом направлення зазначеними особами поштою цінним листом з описом вкладення та повідомленням про вручення чи у формі електронного документа засобами телекомунікаційного зв'язку [29]».

Таким чином, у вітчизняній юрисдикційній практиці склалася ситуація, коли за вчинення одного й того самого суспільно небезпечного діяння одна група посадових осіб (державні реєстратори) притягуються до адміністративної відповідальності, а інші (адміністратори центрів надання адміністративних послуг та уповноважені посадові особи виконавчих органів місцевого самоврядування) – ні. На наше переконання, таку ситуацію не можна вважати прийнятною, оскільки вона йде у розріз з принципом справедливості адміністративно-правового регулювання, який передбачає неупередженість, правильність, обґрунтованість та адекватність реагування держави на той або інший акт правової поведінки [30].

Висновки. У світлі зазначеного постає необхідність забезпечення системного підходу в правовому регулюванні адміністративної відповідальності за порушення законодавства про Державний земельний кадастр, зокрема, шляхом встановлення однакової міри відповідальності для всіх категорій посадових осіб, наділених повноваженнями щодо надання відомостей з Державного земельного кадастру.

З цією метою пропонуємо викласти ч. 1 ст. 53-6 КУпАП «Порушення законодавства про Державний земельний кадастр» у такій редакції:

«Порушення встановлених законом строків внесення відомостей до Державного земельного кадастру, надання таких відомостей, вимагання не передбачених законом документів для внесення відомостей до Державного земельного кадастру та для надання таких відомостей, – тягнуть за собою накладення штрафу на державних кадастрових реєстраторів, адміністраторів центрів надання адміністративних послуг, уповноважених посадових осіб виконавчих органів місцевого самоврядування від двадцяти до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян».

Література

1. Гуржій Т.О. Суб'єкт адміністративного проступку: Відповідальність у публічному праві : монографія / [П.Андрюшко, І.Безклубий, Т. Гуржій та ін.]; за заг. ред. І. Безклубого. К. «Грамота», 2014. С. 239–242.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення (станом на 12 травня 1993 року). Харків, 1993. 200 с.
3. Про відповідальність підприємств, їх об'єднань, установ та організацій за правопорушення у сфері містобудування : Закон України від 14.10.1994 р. №208/94-ВР (редакція від 14.10.1994 р.). *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/208/94-%D0%B2%D1%80/ed19941014#Text>
4. Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення: Закон України від 24.02.1994р. №4004-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. №27. С. 218.
5. Пахомов В.В. Адміністративна відповідальність за правопорушення у сфері земельних відносин. *Наше право*. 2015. № 6. С. 46–53.
6. Гарат М.Р. Відповідальність за адміністративні правопорушення у сфері містобудівної діяльності : дис. ... доктора філософії : спец. 081 «Право» ; Державний торговельно-економічний університет. Київ, 2023. 265 с.
7. Гордійчук М.В., Котенко Н.М. Адміністративний штраф як вид адміністративного стягнення. *Право і суспільство*. 2023. №3. С. 166–172.
8. Рішення Конституційного Суду України від 30.05.2001 р. у справі № 1-22/2001 «Щодо офіційного тлумачення положень пункту 22 частини першої статті 92 Конституції України, частин першої, третьої статті 2, частини першої статті 38 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про відповідальність юридичних осіб)». *Офіційний вісник України*. 2001. № 24. Ст. 1076.
9. Адміністративне право та адміністративний процес України в умовах воєнного стану: монографія / Галунько В., Стеценко С., Берlach А., Буханевич О., Ситников О. та ін. ; за заг. ред. В. Феліка та В. Курила. К.: «Видавництво Людмила», 2023. 704 с.
10. Бондарчук Н.В. Проблеми правового регулювання юридичної відповідальності за земельні правопорушення. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського. Серія «Юридичні науки»*. 2011. №2. Том 24 (63). С.407–411.
11. Польщиків В. В. Інститут адміністративної відповідальності юридичних осіб в Україні та зарубіжних державах: порівняльно-правовий аналіз. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Юриспруденція»*. 2015. № 15. Т. 1. С. 88–90.
12. Гуржій Т.О., Гуржій А.В. Удосконалення законодавства про відповідальність за адміністративні проступки. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2022. № 5. С. 78–87.
13. Гуржій Т. О. До питання про суб'єкта адміністративного делікту. *Вісник прокуратури*. 2007. № 10. С.109–112.
14. Гуржій Т.О. Правове регулювання адміністративно-деліктних відносин: перспективи розвитку. *Вісник прокуратури*. 2008. №8. С. 92–99.
15. Колпаков В. К. Адміністративно-деліктний правовий феномен : монографія. К.: Юрінком-інтер, 2004. 528 с.
16. Колпаков В. К., Гордєєв В. В. Склад адміністративного проступку. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2011. 44 с.
17. Зима О. Т. Адміністративна відповідальність юридичних осіб : дис... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2001. 164 с.
18. Лук'янець Д. М. Розвиток інституту адміністративної відповідальності: концептуальні засади та проблеми правореалізації : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2007. 35 с.
19. Герасименко Є. С. Питання реформування інституту адміністративної відповідальності : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2000. 21 с.
20. Слубський І. Й. Адміністративна відповідальність юридичних осіб : автореф. : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2008. 20 с.
21. Goncharuk, S., Kuzniienko, O., Berlach, A., Yarmaki, K., Gurzhi, T. Establishment of the institute of administrative responsibility in the legal system of Ukraine. *Journal of Law and Political Sciences*. 2021. №1. P. 261–285.
22. Тимчишин Т. М. Окремі аспекти притягнення до адміністративної відповідальності юридичних осіб за законодавством України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. №1. С. 186–188.
23. Савранчук Л.Л. Адміністративна відповідальність юридичних осіб в умовах воєнного стану в Україні: правові засади та практичні аспекти. In: *Jurisprudence under martial law: conceptual dimension : Scientific monograph*. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2024. P. 355–389
24. Пєрова Л.В., Кузнецов М.С. Сучасні виклики та інституційні проблеми настання адміністративної відповідальності за порушення земельного законодавства України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Юриспруденція»*. 2023. № 62. С. 39–42.
25. Пустовіт Ю.Ю., Запотоцька О.В., Тімашов В.В. Сьогодення адміністративної відповідальності юридичних осіб. *Держава та регіони*. 2020. №3(69). С. 82–86.
26. Петрова І.Г. Розвиток інституту адміністративної відповідальності юридичних осіб на території України. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2013. №6-1. Т.1. С. 171–182.
27. Нефєдова А. В. Спеціальні ознаки суб'єкта адміністративних проступків на автомобільному транспорті. *Актуальні проблеми держави і права*. 2019. № 82. С. 134–143.
28. Ярмиш О., Гуржій Т. Правове забезпечення земельної реформи в Україні. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2014. № 1. С. 83–92.
29. Про Державний земельний кадастр : Закон України від 07.07.2011р. № 3613-VI. *Офіційний вісник України*. 2011. № 60. Ст. 2405.
30. Гуржій Т.О., Бодров Ю.В. Поняття та сутність принципів адміністративно-правового регулювання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2023. Вип. 79. Т. 2. С. 42–48.

Дата першого надходження рукопису до видання: 24.09.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 21.10.2025

Дата публікації: 26.11.2025